

Szócs Lajos

Emlékezés Gyerkes Mihály tanítóra

A ma nyolcvankilencedik életévét taposó id. Nagy Józsefnél húsz évvel ezelőtt egy olyan régi csoportfényképet találtam, melyet 1933. március 14-én készítettek az első korondi gyümölcsstermesztő tanfolyam 28 résztvevőjéről; közülük ma már csak Bíró Áron, id. Nagy József és Venczel György él.¹

Ettől az időtől beszélhetünk Korondon gyümölcsstermesztésről, mert ekkor létesítettek egy-egy nagyobb területű szakszerű gyümölcsöst Bartha József tanító és Gyulai Árpád unitárius pap, valamint minden résztvevő. Az akkor ültetett fákból nagyon sok még ma is jól terem, ellátja a családokat változatos fajtájú gyümölcssel, és még cserekereskedésre is jut belőle.

A kéthetes tanfolyamot a Székelyudvarhelyről kijáró Gyerkes Mihály tanító tartotta, aki szakkönyvet is adott hallgatói kezébe, az 1931-ben megjelent saját szakkönyvét: *A legújabb gyümölcsstermesztést.*

Ki lehetett ez az ízig-vérig „igazi tanító”, aki a Gagy, Nyikó és Homoród mentén több mint húsz településen tartott ilyen tanfolyamokat, melyek közül a legutolsót 1942 telén Hodgyában, ahol annyira megfázott, hogy régi betegsége kiújult, és pár hónap múlva hetvenévesen elhunyt.

Születésének 130. évfordulójára készülvén megpróbálom küzdelmekkel tele, „szélmalomharc” életútjának néhány jelentősebb mozzanatát a talált források alapján felidézni abban a hitben, hogy csak a múlt alapos ismeretében tervezhetjük helyesen a jövőt.

Gyerkes Mihály 1873. április 13-án (nem 12-én)² született – földművelő családból – abban a Szeben környéki Moha (Nagymoha, Sellenberk) nevű helységben, melynek határában 1599. október 28-án a székelyek segítségével Mihai Viteazul legyőzte Erdély fejedelmét, Báthory András bíborost. Iskolai tanulmányait a három nemzetiség lakta szülőfalujában kezdte el, ahol tanítója felfigyelt az éles eszű kislóra, és javasolta szüleinek, hogy taníttassák tovább.

Így került 1885-ben a székelyudvarhelyi Református Kollégiumba. Mivel anyagi támogatást szüleitől nem kaphatott, a kitűnő tanuló szolgálóakként végezte el a gimnázium első négy osztályát. Innen a székelykeresztúri Tanítóképzőbe iratkozott, és 1893-ban „jeles” minősítéssel szerzett kántortanítói oklevelet.

Az Eötvös József által 1870-ben alapított Keresztúri Tanítóképzőnek abban az időben Borbély Sámuel volt az igazgatója (1886–1901). Az ő nevéhez fűződik az

¹ Szócs Lajos: Korondi gyümölcsstermesztőknek emlékeztetőül. In *Udvarhelyi Híradó*. Székelyudvarhely, 1997. március 12.

² Vö. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. II. köt. 114. o.

első óvoda létesítése, valamint az Általános Tanítóegyesület megalakítása. Az évfolyamok számát négy évre emelték, és ezzel egyidőben kibővült a gyakorlati ismeretek tanításának köre is: a mezőgazdasági ismeretek mellett könyvkötést, vessző- és szalmafonást, fafaragást, valamint méhészetet is tanítottak.³

A tanítóképző első 25 évében (1870–1895) 419 növendék tett képesítővizsgát, és póttanfolyamokon 219 román, 209 német és 1 görög tanító nyert oklevelet; köztük volt Gyerkes Mihály.

A tanítóképzőben a diákok önképző köre kiemelkedő szerepet játszott a diákság életében. Ezt tanúsítja a Báró Eötvös József Önképző Kör – alapszabályzatában tételesen megfogalmazott – célja is: „...alkalmat nyújtani az egyéni hajlamok és képességek megnyilvánulására és önmunkásság által való fejlesztésére. E munkásságot elsősorban a tanítói elhivatás szükségletei szerint irányítja. [...] Megismertetni az ifjakat a testületi élettel s fejleszteni a társas szellemet.” Ez az indíttatás meghatározta Gyerkes Mihály egész élethivatását, melyről a következőkben életművének áttekintésével meg is győződhetünk.⁴

A korának legmodernebb intézetében végzett fiatal diplomás tanító 1893 szeptemberétől a Gagytábor-i (Abaúj-Tolna megye) református iskola kántortanítója lett, de az erejét felülmúló munka legyengítette fiatal szervezetét, így orvosi tanácsra abba kellett hagynia a tanítást. Betegségéből pár hónap múlva felgyógyult és 1895 tavaszától Középpajtan tanított, majd ősztől Agyagfalván. A népművelő Gyerkes Mihály itt lelt igazán önmagára: „egy mintaszerű, szép iskolát építettünk, népkönyvtárat, olvasóegyletet, dalárdát alapítottam, rendszeres felnőtt oktatást létesítettem és tartottam fenn” – írta 1941-ben önéletrajzában. Ugyanitt javasolta az agyagfalvi rét turulmadaras emlékoszloppal való megjelölését.

Agyagfalváról Alsósófalvára pályázott – sikeresen.

Az alsósófalvi Községi Iskolaszéknek 1898. december 31-én tartott gyűlésén készült jegyzőkönyv első részében többek közt így tudósítja az utókort (vajon napjainkban készül-e ehhez hasonló az utókor számára? – *szerző megj.*):

- „1. Elnök jelenti, hogy miután Gyerkes Mihály igazgató tanító megválasztását a vallás- és közoktatási Miniszter Úr Öméltósága idei november hó 19-én 79630 sz. kelt rendeletével jóváhagyta, nevezett tanítót az iskolaszék nevében meghívta s ő a meghívást elfogadván állomását f. hó 8-án elfoglalta.
2. Elnök szívélyesen üdvözlí a jelenlévő igazgatót s kéri az iskolaszék tagjait, hogy őt nehéz munkájában, nemes célú törekvésében támogatni szíveskedjenek.

Gyerkes Mihály igazgató köszönetet mond a bizalomra, melyet iránta az iskolaszék megválasztása alkalmával tanúsított, igéri, hogy községünk

³ *A székelykeresztúri Pedagógiai Középiskola 1955-ben végzett növendékei emlékkönyve*. Székelykeresztúr, 1995, 5. o.

⁴ Szabó Kálmán Attila: *A székelykeresztúri Tanítóképző története*. Székelyudvarhely, 2000, 45. o.

tanügyének, amennyiben ereje s egészsége engedi, mindenkor lelkes munkása leendő maga részéről is kéri az iskolaszék támogatását.”⁵

1899 augusztusában Székelyudvarhelyen, a városi iskolabizottság e hónapban tartott gyűlésén a községi elemi fiúiskolához negyedik tanítónak megválasztja az alsósófalvi állami elemi vezértanítót, Gyerkes Mihályt. Már ekkor tudták, hogy benne „városunk egy derék, fiatal társadalmi erőt nyert”. Fog is bizonyítani.⁶

Nagy lendülettel fogott munkához, és döntő módon járult hozzá az iskola 1908-ban bekövetkezett államosításához. Ennek az iskolának 1904-től igazgatója is volt, később többször visszaválasztották ebbe a tisztségbe.

Még agyagfalvi tanítóként végezte el Algyógyon a gyümölcsstermesztési, majd a kertészeti tanfolyamokat. Szaktudásának elismeréseként 1897-ben a fiatal tanítót kinevezték az Udvarhely járási faiskola felügyelőjévé. A gyümölcsnemesítés érdekében 1901-ben egy tízholdas gyümölcsfaiskolát telepített, mely éveken át oltványokkal látta el a környék falusi gazdáit.

Munkahelyén, az iskolában a legnagyobb köztiszteletnek örvendett. Szűkszavú, roppant fegyelmezett ember volt, aki nem tűrte a hanyagságot, rendetlenséget. Felettesei méltányolták szakértelmét, pontos, rendes munkáját. Ezekben az években iskolai munkája mellett állandóan írt: a *Székelyudvarhely*, *Udvarhelyi Híradó*, *Székely Tanügy* című lapokba. Írásai a tanítóegylet újjászervezésére, a felnőttek oktatásának megszervezésére irányultak. Önálló munkái ezen a területen: Udvarhely vármegyei népnevelési Egylet (1904) és A Népművelési Egyletek Szervezése (1907). Ez utóbbi alapján Székelyudvarhelyen megszervezi a népművelési Egyletet, de hasonló jellegű egyesületek jönnek létre Budapesten és az ország déli megyéiben is. A tanítóegyletben 1895-től különböző tisztségeket töltött be: az Udvarhely vármegyei Tanítóegylet főtitkára, később elnöke volt, majd az Országos Tanítóegyesület titkára, egészen Trianonig. Titkári munkáját éppen olyan pontosan és lelkiismeretesen végezte, mint minden mást, amit elvállalt. Szinte hihetetlen, hogy volt mindenre ideje és ereje, hiszen közben családot is alapított 1898-ban, még Alsósófalván. Felesége Kovács Rózsika (1881–1919) lett, a köztiszteletben álló, társadalmi téren tevékeny Kovács Mihály, parajdi igazgató-tanító tizenhét éves lánya. Négy gyermekük született: Erzsébet (1899–1978), Klára (1902–1917), Pál (1906–1960) és Lajos (1917–1919). Erzsébet a parajdi Bíró Gábor, szén- és fakereskedő felesége lett; Pál pedig sofőr, kinek Éva nevű lánya (férje után Nagy Éva) nyugdíjazásig Székelyudvarhely város anyakönyvvezetője volt.⁷

A családi gondok nem gátolták Gyerkes Mihályt munkájában. A tanítók által készítendő tananyagbeosztások céljára *Tananyagbeosztási füzeteket* szerkeszt, segélyek készítéséhez útmutatót és nyomtatvány-űrlapokat készít (*Allamsegély – Kérvény és Mellékletei*).

⁵ András Benedek ig. által megmentett iskolaszéki jegyzőkönyv.

⁶ Róth András-Lajos: Udvarhelyen történt 100 évvel ezelőtt. In *Udvarhely Szék Melléklet*. 1999. augusztus 4–10.

⁷ Köpeczy Gézőné Gyerkes Sára visszaemlékezése.

Ezeket a nyomtatványokat saját pénzén jelenteti meg, bizalommal küldi szét az országba, de anyagilag legtöbb esetben ráfizet. Szintén a tanítóság megsegítésére adja ki a *Vizsgáló hatodik osztály* című munkáját, mely segédkönyv az elemi népiskola hatodik osztálya számára a magyar nyelv és számtan tananyagból.

Közben kitört az I. világháború, s Gyerkes Mihályt póttartalékosként behívták. Alighogy elcsitulak a fegyverek, már ott állt az erdélyi magyar tanítóság élén, itthon maradásra buzdítva társait. Többször felemelte szavát a magyar iskolák megmaradásáért, hivatkozva a trianoni békeszerződésben biztosított jogokra. Közben járt az egyházi főhatóságoknál, s megszervezte a bezárt magyar iskolák helyébe a felekezeti magyar iskolát, amelyben tanítótársaival együtt évekig szinte díjtalanul tanított. Az anyagi nehézségekkel küszködő Gyerkes Mihály ezekben az években egymás után veszítette el két gyermekét és feleségét is 1919-ben. A családi tragédia mély nyomokat hagyott lelkében, de megtörni nem tudta, szinte megszállottként folytatta tevékenységét. Az 1905-ben beindított *Haladás*, s a hét évig (1910–1916) szerkesztett *Udvarhelyi népnevelés* hagyományaira alapozva, a Trianon utáni „új helyzetben” új lapot indított 1921-ben *Tanítók Lapja* címmel. Tanügyi és gazdasági újságként indította, és öt éven át lelkesítette, buzdította itthon maradásra, látta el tanácsokkal a rászorultakat; pedagógiai és gazdasági cikkeket közölt. A lap kiváló alkalmat nyújtott a magyar tanítóegylet újrászervezésére, melynek Udvarhely megyei elnöke újból Gyerkes Mihály lett. Az egyesület a *Tanítók Lapján* keresztül kapcsolatot tartott a többi vármegye tanítóegyesületeivel, melyeknek tevékenységéről rendszeresen beszámolt.

Több vezércikkének gondolatai talán ma is aktuálisak:

„Tankönyvirodalmunk csaknem a holtponton áll. Ennek kell egyfelől lendületet adjunk; más oldalról biztosítsuk a megszerkesztett jó könyvek kiadhatását. Érdeke az egész tanuló ifjúságunknak, de ugyanilyen érdeke az egész tanítóikarnak és kultúránknak.” (*Tanítók Lapja*. II. évf. 2. sz. 1922. jan. 26.)

„Tanítsunk és ne büntessünk! ...A tanításhoz és az azt kísérő fegyelmezéshez, nem büntetés, hanem tudás, az elég magasra nem emelhető ismeretszerzés kell.” (*Tanítók Lapja*. III. évf. 5. sz. 1923. márc. 8.)

„A közoktatás reformja [...] Jól tudjuk, hogy szavaink, javaslataink nem sok figyelembevévésre számíthatnak: mindazonáltal ezen nagy ügy ismételt szőnyegre kerülése alkalmából elmondottuk újabban véleményünket, miután nincs kizárva, hogy még az ellenkező véleményen lévők között is lesznek többen, akik meggyőződnek, hogy a tanítóképzés tervezett kivitele, az ország kultúráját nem előre, de csak oldalvást fogja vinni...” (*Tanítók Lapja*. IV. évf. 1. sz. 1924. jan. 10.)

„A tanároknak nagy gyengéje az, hogy a gyermekben mindig csak a gyermeket látják s nem a későbbi embert. Innen van az, hogy az ember mikor már nem gyermeki szemmel néz a tanárjára, m e g i t é l i és e l i t é l i.” (Gárdonyi Géza: Pedagógiai jegyzetek. In *Tanítók Lapja*. IV. évf. 1. sz. 1924. jan. 10. 4. o.)

„Gállfy Sándor balála [...] A korondi állami elemi iskolának volt a magyar uralom alatt fáradhatatlan tanítója, ahol 38 évig működött, mint nemzetnapszámos. Ravatalát nemcsak gyermekei, de tanítványai sokasága is könnyezték, akik őszinte

szeretettel és részvétellel kísérték ki hű tanítójukat nyugvó helyére, a korondi temetőbe. Nyugalma legyen csendes, emléke áldott!” (*Tanítók Lapja*. IV. évf. 9. sz. 1924. máj. 15. 70. o.)

(Megjegyzés: A jeleni korondi igazgató nem adott hitelt a fentieknek, hogy beírja az iskola Évkönyvébe, ahol nem szerepel. Miután a tanács levéltárából Lőrincz Enikő anyakönyvvezető kikereste az 1924. évi Halotti Anyakönyv 18. sz. bejegyzést: „Gálffy Sándor 1924. február 8-án hunyt el 72 évesen, felesége Máthé Rákhel”, akkor sem volt hajlandó bejegyezni! Ez az előttünk járókkal szembeni tisztelet Korondon!!!)⁸

Kétnyelvű vezércikk:

„Înainte unei stări desperate

Kétségbeeső helyzet előtt

În atenția Domnului Ministru

A Miniszter Úr figyelmébe:

Hová meneküljön, mit csináljon a két tűz közé szorított kisebbségi magyar tanítóikar?

Ce să facă acum, unde să se refugieze corpul învățătoresc al minorităților maghiari constrânși între două focuri?” (*Tanítók Lapja*. III. évf. 7. sz. 1923. ápr. 5.)

A népnevelés és népművelés területén az évek során felgyűlt tapasztalatait 1926-ban *A népművelés vezérkönyve tanítók útmutatója* című művében foglalta össze, mely átdolgozott és bővített kiadása az 1911-ben Bene Lajossal közösen szerkesztett *Tanítók útmutatója* című könyvnek. „E könyv összeállításával és kiadásával tehát az volt a célunk, hogy a tanítók minden irányú működését elősegítsük, munkájukat mindenben biztossá, határozottá és könnyűvé tegyük” – írta a második kiadás előszavában.

Íme néhány idézet a műből:

A tanító népművelési és gazdasági munkájáról ezt vallja: „A tanító működése úgy az iskolában, mint az iskolán kívül főleg három irányban csúcsosodik ki: 1. a nevelő-oktatásban, 2. társadalmi kultúrtevékenységben, és 3. gazdasági alkotásokban. Mindhárom munkakörben jelentős eredmények elérése: a tanító egészben való betöltését jelentik. S ezek közül bármelyiknek elhanyagolása vagy a tanítói működésből való kikapcsolása: a tanítói szép feladat meg nem értését, vagy annak csak részben való teljesítését igazolják.”

Az iskolai kirándulásokról alkotott véleménye: „...A legkitűnőbb elméleti tanulás is csak fél eredményt jelent szemlélet nélkül.”

A „Népművelési Egylet” szervezését tanítói (pedagógusi) feladatnak tekinti: „E gyűjtőfogalom magában egyesíti mindazon nemes célú kultúrtevékenységeket, melyekkel egy község ifjúságát, felnőtt lakosságát az önművelés és munkaszeretet, a szellemi és gazdasági kultúra mezejére lehet vinni és azokon az élethelysük javára, folyton szaporodó eredményeket lehet elérni.”

⁸ Gyerkes Mihály (szerk.): *Tanítók Lapja*. II., III., IV., V. évf. 1922–25.

„Az alkohol ellenes küzdelem a szabadoktatás egyik alosztályaképpen szerveztessek meg. Ismeretes az a rettenetes romboló munka, melyet az alkohol az emberek, főleg a férfiak tömegében véghezvisz. A degenerálódás, a tüdővész, a gyenge elméjú gyermekek sokasága mind az alkohol következménye képpen állíthatók a megtartóztatást nem ismerő, gyenge akaratú egyének elé. A leszegényedés, a rongyosodás egyik feltétlen okozója az alkohol uralma a családon.”

Összegzés: „...Amelyik tanítókarnak ilyen eszmék és munkakörök élnek vágyakozásképpen lelkében: azok a tanítók környezetüket és önmagukat a nyugodt és megelégedett élet útján vezetik előre. Erre van elhivatva mindenik néptanító!”⁹

Hasonló céllal nyomtatja ki az 1925–1926-os tanévre a *Tanítók zsebnaptárát*.

Anyagi gondjai enyhültek, a *Vezérkönyvet* és a *Zsebnaptárt* megvásárolták, és komoly támaszt jelentett számára második felesége, Farkas Rozália (1886–1977), akivel 1921-ben kötött házasságot. A Harasztkerékről származó Szentbenedeki Farkas Rozália egy jó módú család lánya volt, aki még Apaffy Mihály fejedelemtől kapott nemesi levelet. Ennek hozományából építette fel ma is álló házat. Rövidesen megszületett Sára leányuk, akivel a már nem fiatal apa saját ifjúkori álmait szerette volna megvalósíttatni. Ezért a székelyudvarhelyi tanítóképző elvégzése után a kecskeméti Gazdasági Tanárképzőbe íratta be, akarata ellenére. Sára zenetanárnő szeretett volna lenni, de édesapja kívánságának eleget tett. Első munkahelye Debrecenben volt. Innen a székelyudvarhelyi Háziasszonyképzőbe, majd 1946-ban a Tanítóképzőbe helyezték oktatónak. 1948-tól a Kertészeti Középiskolában tanított. Itt osztályfőnöke volt annak az osztálynak, melynek végzősei 2001-ben tartották 50 éves találkozójukat. Köztük volt az a dr. Wágner István kertészmérnök Kolozsvárról, aki nemrég Amerikában is kitüntetést vehetett át rózsanemesítési sikereiért.

Az Eötvös József Mezőgazdasági Szakközépiskola legrégebbi tablóját Haáz Sándor keresztúri Tanítóképző rajztanára készítette, és Nagy Béla fényképezte az iskola első „szakember-gárdáját”, élén Gyerkes Mihály lányával, a ma 80 éves Sárával. (A szerző kérésére a Tabló feliratait Harmath Zita rajztanárnő felújította.)

Még 1924-ben Gyerkes Mihály tanító és Buna Anna tanárnő a Székelyudvarhelyen megjelenő *Tanítók Lapja* kiadásában közrebocsátotta a *Román vizsgák könyve* (Cartea examenelor de română) című munkát, mely a nyelvvizsgára készülő tanítók, tisztviselők és diákok számára nyújtott kivonatoss ismereteket a román nyelv és irodalom, a földrajz, a történelem, az alkotmánytan tananyagaiból. A könyv hasznossági szempontot követ, ezért a kérdéseket és feleleteket egyaránt tartalmazza.¹⁰

Gyerkes Mihály 1930-ban, harminchét évi szolgálat után nyugalomba vonult, de ez nem jelentette a közéletből történő visszavonulását is. Titkára maradt a Polgári Önképző Egyletnek, melynek keretén belül Bíró Lajossal, Solymossy Endrével és Solymossy Lajossal együtt szervezte vasárnap délutánonként a Szabad Lyceum előadásait, mely alkalmat nyújtott a város polgárainak a művelődésre. A Polgári Önképző

⁹ Gyerkes Mihály (szerk.): *A Népművelés Vezérkönyve*. II. kiadás.

¹⁰ Hermann Gusztáv: *Székelyudvarhely művelődéstörténete*. Bukarest, 1993, Kriterion, 202. o.

Egylet állandó könyvtárral, olvasóteremmel, klubhelyiséggel rendelkezett, ahol a húszas-harmincas években élénk tevékenység folyt.

„Az ember lelki művelésének, szellemi erőinek, képességeinek kifejlesztésére a jó nevelés és oktatás, nem a világ politikai zaja az eszköz” – vallotta. Mindenáron művelni akarta a népet, mert élete során sokszor tapasztalta, hogy a tudatlanság milyen károkat okozhat. A városi polgárok művelése mellett nyugdíjas éveiben nagy gondot fordított a falusi gazdák szakképzésére. 1931-ben a Gazdasági Egylet és a Mezőgazdasági Kamara által beindított gyümölcsstermelési gazdaság kiszélesítése, a gyümölcsfák védelme érdekében vállalta a kiküldetést, bejárva a vármegye több mint száz községét, Erdély különböző helységeit, ahol több száz ingyenes előadást tartott nagyszámú érdeklődő közönség előtt. Az előadások hatására a körzeti központi községekben kéthetes gyümölcsstermesztési, méhészeti és baromfitenyésztési tanfolyamok indultak be. Előadótársaival, Lőrinczi László unitárius lelkésszel, Lakatos Tivadarral több mint huszonöt ilyen tanfolyamot tartott. A tanfolyamok eredményeképpen megszervezték a Gyümölcsközségeket. Ezek csoportosulásából jött létre a SICULIA Gyümölcsstermelő és Értékesítő Szövetkezet. Ennek célja a gyümölcsstermesztés és gyümölcsvédelem széleskörű bevezetése, a gyümölcsértékesítés megszervezése és külföldi piacokkal való kapcsolatfelvétel volt. Ekkor indította a *Siculia* gazdalapot, amely a szövetkezet havi értesítőjeként 1934-től négy éven át jelent meg, de számos szakcikket írt a *Székely Közélet*-ben is.

„A gyümölcsstermelés gazdasági fontosságát, módzatait fejtegető, ösztönző és gyakorlati utasításokat is tartalmazó cikkei nagyjelentőségűek...” – írta Tompa László, az újság felelős szerkesztője.

A gyümölcsstermesztéssel és hasznosítással kapcsolatos fontosabb tudnivalókat 1931-ben *A legújabb gyümölcsstermelés* című könyvében rendszerezte. A könyv útmutató volt a gyümölcsstermesztők számára. Részletesen ismertette a különböző gyümölcsfélék fajtáit. Pl. az alma esetében nyári almából 3 fajtát, őszi almából 5 fajtát, míg téliből 21 fajtát ismertet. A Budai Domokos almát Erdővidéken, Bodos községben az Arany pármén és Batul alma keresztezéséből nyerte magról Budai József tanár, melyet aztán testvéréről nevezett el Budai Domokosnak. Ebből az első a Bodos községben élő Egyed Dániel kertjében volt.¹¹

Könyvében a gyümölcsfa oltásától a gyümölcs különböző felhasználási módjáig részletesen kitér minden munkálatra, ami a gyümölcsfák védelmét és a jó minőségű termést biztosítja. A gazdák tehát megfelelő szaktudásra tehetek szert, de az akkori időkben a társulás nem talált megfelelő anyagi támogatásra, így több évi tengődés után feloszlott. Maradandó emléket hagyott az Udvarhely vidéki gyümölcsösökben, ahol még sok, ma is termő gyümölcsfa Gyerkes Mihály keze munkáját dicséri. Sok követője is akadt (köztük Korondon Bartha József tanító), akik faiskolákat tartottak fenn, szigorúan betartva a kártevők elleni védekezést. Ezeknek a lelkes

¹¹ Gyerkes Mihály: *A legújabb gyümölcsstermesztés*. Székelyudvarhely, 1931, Globus, 24. o.

embereknek – tanítóknak – köszönhető, hogy Udvarhely környékén hagyománya van a szakszerű gyümölcsstermesztésnek, és ezen a vidéken ma is rengeteg gyümölcs terem.

1940-től az Erdélyi Mezőgazdasági Egyesület megbízásából járta a falvakat, szervezte és tartotta az előadásokat. 1942 januárjában, Hodgyában egy előadás alkalmával meghűlt, régi tüdőgyengesége kiújult, a hetvenéves szervezet nem volt képes legyőzni a szörnyű kórt, és augusztus 20-án meghalt.

A XX. század első, legnehezebb felét kitöltő élete és egész közéleti tevékenysége példaként szolgálhat a mai értelmiségiek számára is. „Bármilyen nehéz a mai működés, bármennyi gáncs éri a ma dolgozni akaró embereket: a munka elől nem meghátrálni, a nehézségek miatt nem elkedvetlenedni, szolgálati évek sokaságával nem ellankadni, de ellenkezőleg, nyugodt megfontolással, jogaink ismerésével, azoknak feltétlen érvényesítésével haladni előre a nagy munkában” – írta 1922-ben, és ezek a gondolatok semmit sem veszítettek időszerűségükből. A jó tanító ma is nagy szükség van, s Gyerkes Mihály szerint: „a jó tanító nemcsak iskolájában, vagy éppen a tante-remben oktató mester, hanem egész népének... művelődési forrása, szellemi vezére”. Ezt a tisztséget töltötte ő be. Becsülettel, hivatástudattal. Ezt igazolja unokájának¹² és egykori tanítványának emlékezése is:

„Elemi iskolánk a Református Kollégium régi épületében volt. Ott tanultam meg írni-olvasni. Első tanítónk Gyerkes Mihály volt. Ő nemcsak alkotott, hanem nevelt is. Belénk oltotta a természet szeretetét, megtanított annak végtelen szépségében gyönyörködni, annak értékeit megóvni. Ma úgy mondanánk, hogy érzékennyé tett az ökológia kérdéseivel szemben. Tette ezt mind a katedráról, mind a gyakori osztálykirándulások alkalmával, pl. a madarak és fák ünnepén. Csak később jöttem rá, hogy az elmúlt évszázadok nemes értelmében vett néptanító alakját róla a lehetett volna megmintázni. Ő mindig és mindenütt – a József Attila-i értelemben – az »egész nemzetet« akarta tanítani, s nem mindennapi fokon.”¹³

¹² Szarvas Gyöngyi: Gyerkes Mihály (1873–1942). In *Művelődés*. 1993/8–9. sz. 55–57. o.

¹³ Szócs Lajos: Korondi gyümölcsstermesztőknek emlékeztetőül. In *Udvarhelyi Híradó*. Székelyudvarhely, 1997. március 12.